

ԻՐԱՎՈՒՆԿ

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԱՄԵՆ ԶՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ԵՒ ՇԱԲԱԹ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Պուշկարիոյ համար Տարեկան 12 ֆր.
» » Վեցամսեայ 6 ֆր.
Արտասահմանի համար (Երկու քիւր մեկ ծրարով) Տարեկան 14, վեցամսեայ 7 ֆր.
ԿԱՆՈՒԿ ՎՃԱՐՆԵԼԻ

Համակ դրամ եւայլն դրկի հետեւեալ հասցեով
ԽՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «ԻՐԱՎՈՒՆԿ» ԼՐԱԳՐՈՅ. — Վ.Ա.Ռ.Ն.Ա. (Պուշկարիա)
Редация на вѣст.
„Ирaвyнкъ“
ВАРНА (България).
Rédaction du journal
„Iravounk“
VARNA (Bulgarie)

Խմբագրութեան ուղղեալ գրութիւնք
էս չեն դրկուիր եւ յարմար դատաւար-
ները միայն կը հրատարակուին աւ-
տոյնովին կամ մասամբ.
Դրանցումն տողը 20 սանթիմ. երե-
քն աւելի անգամներու համար 20 0/0
գեղջ կը լինի:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

Քանի մը շաբաթէ ի վեր Արեւելքէ եկած լուրերը հոգ կրնան պատճառել բոլոր անոնց որոնք ճիշդ գաղափար մը ունին եւրոպական անանկացած համոզմանով թեան արդիւնքն հոգ անկողնուն կացութեան վրայ:

Պոլսոյ մէջ բոլոր մտքերու վրայ կը ծանրանայ անորոշ վրտանքի մը արտաքին նախազգացումը: Իրարու ակունքի կը փրժ. փասն ողբերգական պատմութիւն. ներ, որոնց տեսարանը կը պարզուի միշտ երկարագոյն մէջ, եւ Եւրոպայի Ապոլոն-համար, նոյն իսկ երբ արեւելեան երեւա-կայութիւնը քիչ մը չափազանց թռիչներ կառնէ ի վնաս անոր եւ երբ արեւմտեան գիւրահասանութիւնը շատ հեշտու կընդունի այդ երեւակայութիւնները, ստիպուած է (համար) ասոր պատճառը փնտռել այն անշուշտ գործող խաւարային վարչութեան մէջ, զոր ինքն հիմնեց կամ վերահաստատեց:

Վիեննայի եւ Լոնտոնի թերթերը՝ որ Սուլթանին ամենաբարձր փառահովածութիւնը գրաւող Ալպանիացիի մը նոր սպանութեան մասին իրենց հասած մանրամասնութիւնէն քիչ բան կրցած էին գրել, ասոր փոխարէն Պալատին մէջ տեղի ունեցած առեւանգութեան մը մասին մանր մասն տեղեկութիւններ կուտան:

Անգլիացի ազնուական երիտաւոր մը անդամագրելի սէր մը ունեցած է Սուլթանին բազմութիւն հարէմներէն միոյն: Նա վերջերս օգուտ քաղեց Գատիւր կիճէսի տօնէն, եւ այդ առթիւ մզկիթին ընդ մէջ երկսեռ բազմութեան ներկայութեան, որ իրեն առիթ տուաւ համաձայնելու իր գեղուհիին հետ:

Այս գանձին պահապան սեւեռքերին կը կաշառուի եւ փոխա-նակ երանգներու դռները փակե-լու յանդուքն կեանքին առջեւ:

Կը կարգադրէ ինչ որ հարկաւոր էր այս առեւանգութեան համար: Վերջապէս այս վիպական սիրոյ առարկան կը ձգէ պալատը եւ կը նստի շոգենաւ մը, որ Պոմպէ կը-երթար:

Ապտիւլ Համիտին կը մնայ մի-այն ողբալ իւր փախստական գեղուհին եւ խաղիֆայական իշխա-նութիւնը ու ալէնու ձախէն հար-ուածել իր տիրոջ ցատուէն ազա-տելու գիտումով փոխած ներքի-նին կարծեցեալ մեղսակիցները, որոնք անոր յանցանքը կը բաւեն Վասուրի ուշտարակներուն խորհրդ:

Այս պատմութիւնը շատ հետա-քրքրական եւ շատ ալ հրահանգիչ է: Սա կապուած է թէ բար-քերը Պոլսոյ մէջ չեն փոխուած եւ հոն քաղաքակրթութիւնը գիւ-րայալ աւտաքին երեւոյթ մը է միայն: Այս բանը շատ լաւ կա-պուած է հայաստանի նկատ-մամբ Սուլթանի բռնած ընթաց-քը:

Կերեւալ թէ Ապտիւլ-Համիտ չուզեր որ Անատոլիոյ արեւելեակ-ներու զոհերէն ետքը մնացողները ուշադրութիւն գրաւեն:

Եւրոպայի գթասրտութիւնը կու-զէ վերականգնել այն վերքերուն վրայ, որոնց առաջը քաղաքակա-նութիւնը չը կրցաւ կամ չուզեց առնել: Որքանոցներու մէջ հա-յաստանի որբերը պատուապարու-ցան. եւ ահա հրամանով մը որ-բանոցները կը գորցուն: Փողոց-ները լի են տղաքներով առանց հացի, առանց բնակարանի եւ առանց պաշտպանի: Ու այս կըլլայ այն միջոցին, յորում սովը կը պատրաստուի Գիւրտերուն կիսատ ձգած գործը զուլս հանել, եւ ուր Ռուսիան, ձախորդ սրտով մը, ճաճկաստան կը զրկէ հազարաւոր հայ փախստականներ, որոնց հոն մահ կ'սպասէ:

Վիստմինիոյի գութը կոչ կը-նէ Եւրոպացոց. յուսալի է որ ժողովրդի խիղճը պիտի արթննայ ու չի պիտի թողու կառավարու-թեանց որ մարդկութեան գէմնոր ոճիւր մըն ալ գործողութիւն թոյ-լատրեն, ինչ որ քաղաքական տե-սակէտով յիմարութիւն մը, եւ ան-

գարմանելի սխալ մը պիտի ըլլայ: Բարենորոգութեանց գործը ձեռք առնելու ժամանակը եկած է, աւելի սպասելը վարձատրել պիտի ըլլայ այն գարշելի խորհրդական-ները որք ճաճկաստան պիտի հըր-դենք ու կորուստի մատնեն, ո-րուն հետեւանք ամբողջ Եւրո-պան ալ պիտի տաղնապի: Հա-յաստանի համար միջամտելու ժա-մանակն է. պէտք է նոյնպէս պաշտպանել Սուլթանիան՝ ուր Սուլթանը իր զինուորները կը դի-զէ եւ ձեռքի տակէ Ալպանացի-ներու կիրքերը կը զրգռէ, եւ կը ըսպանայ իրարու հա-կառակ ցեղերու եւ թշնամի կրօնք-ներու մահաբոյր նոր կուռյ գաշտ մը գառնալ:

Եւր պիտի հասկցուի թէ Ա-րեւելքի մէջ նոր պայթումի տու-լին առնելու միակ միջոցն է ան-գաղար հետապնդել արդարու-թեան եւ յառաջդիմութեան ծրագ-րի մը գործադրութեան, եւ թէ կը բաւէ որ Եւրոպա ուզէ հա-տաւորտէս եւ համաձայնի անկեղ-ծօրէն յաղթելու համար Դրան ընդ-դիմութեանց, իսլամական մոլե-ռանդութեան եւ Սուլթանի մաք-րամիլութեան:

Լ. Թան

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Բարիկ, 7 մարտ 1899

Լոնտոնի Անգլիանայական Նը-պատումատոյց Գանձաւարութիւն նախագահ Վեսթմինսթրիի գութը այս օրերս Լոնտոնի մամուլին եւ այլ մասնակի միջոցներով ու յա-տարարութիւններով Հայաստանի սովատանջ քրիստոնէից վիճակը սրտածմիկ ու աղիւսարչ կերպով նկարագրած է. եւ հազարաւորնե-րու կեանքը փրկելու իր միջոց-ցորեն գնելով օգնութեան հասնե-լու համար առնուապէս մէկ միլիոն ֆրանկի անմիջական պէտքը զգա-ցուցած ու անգլիացի ժողովրդեան գթասրտութեան ջերմագին կոչում ըրած է:

Հակառակ Պոլսոյ կեղծ վար-չութեան բռնադատեալ անտար-բերութեան, Հայաստանի սովա-

տանջ գաւառներու վիճակը Լոն-տոնի պաշտօնական, սեղանաւո-րական ու առեւտրական շրջանակ-ներու մէջ վերին աստիճանի կա-րեւորութիւն ստացած է:

Այսօր Լոնտոնի պօստալէն Բարիկ հասած պաշտօնական հեռագիրը (զոր ես առանձին կարգացի, զի փոստական կաշառեալ մամուլը կատարեալ լուրթիւն կը պահէ սովի մասին) կը տեղեկացնէ թէ վերջին 24 ժամու միջոցին օսման-եան արժէթը շարունակ ծա-խուիլ սկսած են եւ գնեցը ինչա-լու վրայ են: Բարիկաբնակ մի կարեւոր սեղանաւոր ըսաւ ինձ թէ ասոր հետեւանք վաղը Բարիկի պօստալին մէջ ալ ի հարկէ զգալի անկում մը տեղի պիտի ունենայ օսմ. արժէթը զննուին:

Կալէսի իշխանին մօտերս Ա-թէնք այցելութեան առթիւ Սուլ-թանը հրաւիրած է որ Պոլիս ալ այցելէ:

Երէկ գիշեր քրեզանդաւաթի տը կալիսի մէջ թուրք տէրփիշե-րու պարերն, խաղերն եւ այլն կա-տարուեցան իւր կատակերգութիւն կամ զաւեշտ. այս երեկոյթին ներկայ էր Հանրապետութեան նախագահ Մ. Լուպէն:

Ա.

Պոլսոյ 8 մարտ 99

Ձեր ազգագուտ թերթին մէջ խնդրեմ հաճեցէք ազգու զետո-ղութիւն մը ընել մեր դասախօս Պիպէրճեանի:

Ս'եր «Հաստախօս»ը փոխանակ հայերէն դաս տալու եւ հայերէն խօսելու մեր մանուկներու հետ, աւելի լաւ համարած է ուսմանե-րէն խօսիլ եւ ուսմաներէն երգեր դաս տալ. ինչպէս «Հայտութի» երգեր, «Փրունկի վերտի» «Ժիա-նու», այնպէս որ ինքզինքդ կը կարծես թէ սրճարանի մը մէջ ես: Սոսկալի վատութիւն, կը խնդ-րենք յանուն ազգութեան հաճե-ցէք պարտ ու պատշաճ տնօրե-նել, կարելի է որ զգածուի, ու հայ դասախօսի զգացում կրէ:

Ս'եր Տէր Թարութիւնն ալ հի-ւանդներու համայնի շինելով կըզ-բաղի:

Այս առթիւ ընդունեցէք մեր անկեղծ սիրոյ հաւատարմին :

Ս.

Ծ. Խ. — Սոյն նամակը առանց բառ մը փոխելու նոյնութեամբ կարտատպենք, որովհետեւ սա իր պարզութեան մէջ կը պատկերացնէ զգացման անկեղծութիւն մը, որ նկարագրութեան ճշգրտութիւնը կրնայ երաշխաւորեալ ցոյց տալ :

Տիրաբ. Պիպէտեան կթէ այս ըստածները զօրաւոր փաստերով չի կրնայ հերքել, խորագրէս կը ցաւինք Պուգընչի հայ գաղթական մանուկներու վիճակին վրայ, որոնք բնիկներուն հետ ի կորուստ կը դիմեն ազգատեաց Հո, գարարծութեան մը եւ պարտադանց ուսուցիչի մը անխղճութեանցը մատնուած ըլլալուն պատճառաւ :

Մեղք Պիպէտեան, ամբողջ սերունդ մը կը կորսնցնէք, անցեալ սարի գուք մեզ կըսէիք թէ հետզհետէ տեղւոյս գործերը պիտի ուղղուին, բայց ընդհակառակը սոյն նամակը ցոյց կուտայ թէ հետզհետէ աւելի կը ծօնն, աւսոր անխուսափելի հետեւանքը կորուստ է, որուն առաջնորդը զժախտաբար դուք պիտի նկատուիք :

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԿԵՂԾԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Շարժումի 110 թիւը երկու խոշոր սիւնակներով ջանացած է մեր քննադատութիւնը հերքել զոր ըրած էինք իրաւունքի 13 թիւին մէջ Պ. Վարդօի Ա. մեկնալմաստիար Հայ տարր նշուակիւր յօդուածին առթիւ : Պ. Վարդօ ու իր անճարակ ու հայհոյիչ փաստաբանը(*) մեր մատնանիշ ըրած կէտերը խեղաթիւրուած կուզեն ցոյց տալ, մէկ քանի կէտեր երկու սիւնակներու մէջ դէմ դիմաց բերելով և զերհնք

(*) Լեւոն Սարգիսեանը Ֆիլիպեցի մը ստորագրողն է, որ քանի մը շաբաթ առաջ Ֆիլիպեցի կռիւներուն առթիւ մեր գրածին դէմ Վարդօն պաշտպանողն էր իր ստայօգ եւ հայհոյալի յօդուածովը, որուն պարկեշտ պատասխանով մը երկու հարցում ուղղած էինք. նա մեր այդ հարցումներուն լրջութեամբ պատասխանել չի կրնալով պապանձեցաւ : Այժմ Ֆիլիպեցիի դիմակը վար ձգած իր բուն անունովը մէջ տեղ կ'ընէ. ուստի քիչ մը զինքը ճանչցնենք մեր ընթերցողաց : Սա անցեալ տարի Ֆիլիպեցի վարժապետ եղած էր եւ դաւանանքով ուրիշ կուսակցութեան մը կը պատկանէր, բայց Ֆիլիպեցի մէջ վերջերս տեղի ունեցած Գաշնակցական եւ Արսենական (Արմենական) կռիւները իր դիրքը խախտած էին, հետեւաբար նա Արսէն վարդ. ի սխերիմ հակառակորդ մը եղաւ եւ հացի խնդրէն մղուած նիւզակցեցաւ Վարդօի խմբին հետ. նա մեր նախկին թղթակիցը էր, խորամանկութեամբ ջանաց իրաւունքն ալ իրենց նոր հոսանքին ենթարկել, Սակայն մենք երկու կողմի կուսակցական կոյր կիրքերուն ծանօթանալէ վերջ ձաղկեցինք երկու կողմի թիրուծիւններն ալ իրաւունքի 6 թիւին մէջ մեր Պառակտումներ յօդուածովը : Ահա այդ յօդուածն էր որ մեզ դէմ կատկեցուց Վարդօ եւ իր վարձեալ միմոսը, որ Շարժումի խմբագրատան մէջ պաշտօն ստանձնած ըլլալով այսօր օձի պէս շապիկը փոխած է եւ մեզ խայթել կը փորձէ : Ընտրի չարժիք ալեւս իրմով զբաղել :

ալ քննելի դատապարտող նոյնադատութիւնները մէջտեղէն վերցընելով. որ պարզապէս հրապարակային կեղծարարութիւն մը ըսել է : Ուստի իրենց գոյնը մի անգամ ընդ միշտ պարզած ըլլալու համար կըստիպուինք ամբողջ նախագաւառութիւններով անգամ մը ևս վարդօի ըստածները մէջ տեղ բերել և փակագծի մէջ ցոյց տալ սիւնակներուն և տողերուն թիւները, որպէսզի կոյրերն ալ տեսնեն :

«Մեր ազա-վաշխառուները, թէ Պուսում եւ թէ գաւառում, միացած ցածահոգի ազդեցիկ հայ կղերի... (տե՛ս Վարդօի յօդուածին 6-7-8-9 տողերը) : «Այդ հալկական ցեղերու կեդրոնը Պուսումն է...» (տե՛ս Շարժումի թիւ 102 Ա. սիւնակի վերջնութիւնը) : «Եւ այսօր, Եւրոպայի առէն մի անգամ կ'ընտրու փախստական ազա-վաշխառու, իր մեղի հանդմենի հետ միասին թոթովում են...» : «... մեղք չէր, սկուտի տօնաւերէն մահաւորեցինք...» (տե՛ս նոյն թիւի Գ. սիւնակի 16, 17, 18, 19, 20, 27, 28 եւ 29 տողերը) :

Քիչ մը աւելի վարը Վարդօ կը բացատրանշէ այսպէս :

«Զէ, ընթերցող, մի բարկանար, եւ մի ամաչեր, սրանք հայեր չեն, այլ հարեւակալ կեանքի վիժած հրեշ ճիւղներն» : (Տե՛ս Գ. սիւնակի 32, 33, 34, 35, եւ 35 տողերը) :

Գալով այդ յօդուածի վերջին երկու պարբերութեանց, զանոնք նոյնութեամբ կարտատպենք հոս :

«Ողորմելի աղա-հանքներ, հայ յեղափոխականը շատ լաւ գիտէր որ թուրքը ձեզ սիրում է եւ դուք էլ թուրքին, գիտէր որ դուք հաշտեալքեալ հաճոյքի ծնունդներ էի, ինչպէս եւ իսկական թուրքը, Բայց գիտէր եւ այն որ հայ ժողովուրդը տանջվում է, իսկ թէ դուք եւ թէ թուրքը նրան հարստահարելով հանդերձ՝ ձեր սիրիք ծաղրի նիւթ էք դարձնում : Հայ յեղափոխականը գիտէր եւ այն որ հայ ժողովուրդին սանձող թուրք չէքեր՝ ձեզ հետ միասին ապրում են Բոսֆորի գեղածիժազ փախելի վրա, ուր զբաղվում է եւ տաճկահայ բռնութեան սիրտը : Եւ այդ պատճառով էլ իր հարուստները ուղղակի այն կողմը ուղղեց :

«Հոգ չե՛. հայ ժողովուրդը շատ է սանջվել, դուք էլ մասնակից եղիք հասարակաց պատմութեան, մի քիչ էլ դուք սանջվեցե՛ք ամբողջ հայութեան համար : ձեր լեզուացած նետրոնը կ'աւերաւան : Ընդհանուր ազգութեան կը լրջացնէ ձեզ, կ'ընէ ոչ ձեզ, գոնէ ձեր զաւակներին : Ապա թէ ոչ ազատ հասարակութիւն իր մէջ չի ընդունի ձեզ նման մեղի եւ չե՛ք տարին...»

Ահա չափերով մէջ առնուած բոլոր վերի խօսքերը Վարդօի յօդուածին մասերն են : և ատենց մէջ չիղազրով գրուածներն մեր քննադատած ու դատապարտած կետերն են, զորս կը ներկայացնենք ընթերցողաց դատողութեան որ բաղդատեն մեր թերթի 13 թիւին մէջ «Հակառակութիւն մը» վերնագրով քննադատականին հետ : Վստահ ենք թէ անկողմնակալ և ուշադիր ամեն ընթերցող այն եզրակացութեան պիտի գայ ինչ որ մենք և ուրիշներ պարզած ենք : Նաեւ Պ. Վարդօի դիմակի տակ

անոր ասոր հասցէին ուղղած ֆիլիքական ու բարոյական մահուան սպառնալիքները պատրաստ ենք մատնանիշ ընել մեր մերձակայ թիւերէն մէկով :

Արդէն ժողովուրդի խաւերէն բարձրացող արտունջները զրեթէ ընդհանուր ծաւալ գտած են : և այդ պատճառաւ է որ Պ. Վարդօ իր հացկատակ միմոսը մեզ դէմ կը դնէ որ թուշերը լի հայհոյէ, ինչ որ տկարին միակ զէնքը և ապաւէնն է :

Մենք առանց անտրդական բառ մը գործածելու յօդուածին վերագրեալ կէտերը լրջօրէն քննադատած էինք, որուն դէմ հայհոյանք կը լսէք : Բայց ուրիշներու պէս դեռ չենք ուզեր ըսել թէ Վարդօ այս անգամ Պուլսեցիներէն դրամ գանձել չի յաջողուին համար այդ յարձակումները ըրած է անոնց դէմ :

Իսկ բնու չենք ուզեր պատասխանել այն զրպարտութեանց թէ մենք որսի եղած ենք. չէ մենք այդ ստորնութեան չենք զիջած ու պէտք ալ չունինք : քանի որ «Իրաւունք» հարկաւոր օրինակներ աւելի կը տպագրուի «Շարժում»-էն, և մեր թերթին գոյութիւնը արդէն պէտք եղածին չափ ամուր հիմերու վրայ ապահովուած է :

ՍՈՏԻԱԼ ԲԱՐԻՆԱՅԻ ՃԱՌԸ(*)
— — —
Իմ տեսակէտից ես ինձ ոչինչում մեղաւոր և հետեւապէս դատապարտելի չեմ համարում, որովհետեւ բոլորովին նպատակ չեմ ունեցել վնաս բերել հասարակութեան կամ ժողովրդին և յուսով եմ որ չեմ էլ բերել : Ի հարկէ, ինձ հետ, ինչպէս և միւս մեղադրեալներին, մեղադրում են նրանում, որ ես աշխատել եմ բանդերու սեփականութեան, ընտանիքի, կրօնի և տէրութեան սուրբ հի-

(*) Մեր ժողովրդեան ստուարագոյն մասը անխիստականներու անունը միայն լսած եւ անոնց մի քանի գործերը իմացած ըլլալէ զատ գրեթէ ուրիշ բան մը չի գիտեր : Անխիստական գաղափարի հետեւողաց սկզբունքներուն վրայ մեր ընթերցողաց փութը ինչ ծանօթութիւն մը տուած ըլլալու հետեւ նպատակաւ յարմար դասեցինք անխիստական սկզբունքներու քարտիչ Օրիորդ Սօֆիա Բարդիւնայի ճառը հոս հրատարակել : Բարդիւնայն այս ճառը խօսած է 1877 թուականին ռուսական դատարանին առջեւ, որուն ամբաստանում էր, եւ որ զանի նախ Զատարի տաճկահայի աշխատութեան եւ յետոյ ցմահ աքսորի դատապարտեց : Բարդիւնայն 1880ին Սիպրիանէն փախաւ ու ժընէվ ապաստանեցաւ, եւ ուր քանի մը տարի վերջ եղբրական մահով մը մեռաւ :

ՇՈՒՆՆ ՈՒ ՃԱԳԱՐԸ

Առաջ Նարոյեան Ա.ի վերագրուած

Քեզար, որսի շուն քաջավարժ,
Ա. Լ չափազանց, յանձնապատասխան,
Իր իսկ որջին անկիւնն, անշարժ
Բռնած էր հէգ ճագար մ'ահէն իր անկեղծան.
— «Անձնատուր լի՛ր, գոչեց անոր ահեղ ձայնիւ :
Զոր գողահար լուան անտառին բընակ երէք :
«Քեզարն եմ ես, անուանի քաջ գործովս անթիւ
«Որոնց համբաւն է տարածուած ամենուրեք...»
Այս համբաւն ի լուր՝ ճագարն ողբազին,
Աստուծոյ յանձնեց իր անգոր հոգին,
Եւ ձայնիւ տրկար, նըւաղ, կիսապառ,
Հարցուց. «Ո՞տէր իմ, շուն պայծառափառ,
— «Ի՞նչ պիտ' ըլլամ երբ անձնատուր լինիմ առ քեզ...»
— «Պիտի մեռնիս...» — «Մեռնի՛մ, ըսաւ կենդանին հեզ,
«Իսկ թէ փախի՛մ...» — «Քեզ կըսպասէ մա՛հ դաւնորակ...»
— «Ինչպէ՛ս, յարեց չորքոտանին խոտաճարակ,
«Ուրեմն անխուսափ է մահս երկուստե՛ք :
«Ո՞վ վըսեմազօր տէր իմ, ներեցէ՛ք,
«Քանի որ կենացս անդարձ է կորուստ,
«Որ փորձեմ փութալ ի... փախուստ...»
Ըսաւ, ու փախաւ, շուն, կայծակի՛ պէս...
— Կատօն չեմ, այլ լա՛ւ ըրաւ, կ'ըսեմ ես :
Զի հազիւ տեսաւ զայն աչքն որսորդին,
Նըւան առաւ քաշեց... ինկաւ շունն ի գետին... :
— Օգնէ՛ դու քեզ, եւ յետոյ քեզ կ'օգնէ Երկին :
Ճի՛շդ գըտնեմ իմ բարոյականն այս Առաքին :

Թարգ. Յրաւս.

ԱԼ. ՓԱՍՏԱՆ

մունքները, ապստամբութիւն եւ քարոզել և նպատակ եւ ունեցել հասարակութեան մէջ անխնայութիւն մտնելու։ Այդ ամենը զարհուրելի կը լինէր, եթէ միայն արդարացի լինէր։ Բայց բանը նրանումն է, որ այդ բոլոր մեղադրանքները առաջացել են լոկ մի թիւրիմացութեան պատճառով, որ և եւ կաշխատեմ հիմա բացատրել, եթէ դատարանը ինչ կը չէ։

Սեփականութիւն եւ երբեք չեմ հերքել, ընդհակառակը, եւ վրասահման եւ մինչեւ անգամ կարծել, թէ եւ նրա պաշտպան եւ հանգիստացել, որովհետեւ եւ ընդունում եւ, որ ամեն մարդ իրաւունք ունի վայելելու տնտեսականութիւնը, որ նա ձեռք է բերել իր անձնական արդիւնաբեր աշխատանքով, — և որ ամեն մարդ պէտք է լինի իր աշխատանքի և իր արդիւնաբերութիւն իրականացնելու։ Սրանից յետոյ ասացէք, եւ եւ, այդպիսի հայացքներ ունենալով, սեփականութեան հիմունքները քանդողը, թէ ամեն գործարարանաւորը, որ վճարելով բաներին իր օրվայ մէջ աշխատածի արժէքի մի երրորդ մասը, մնացած երկու երրորդը գնում է իր գրպանը։ Կամ թէ ամեն շահագէտը, որ բիրտայի վրայ խաղաղով, անանկացնում է հազարաւոր ընտանիքներ և նրանց հաշով հարստանում, չնայած որ ինքը ոչինչ չէ արդիւնաբերում, կոմմունիզմը, իբրեւ մի պարտաւորեցող, ինչ բան, ոչ եւ ոչ էլ պիտի պահանջուի անհրաժեշտ մէկը, չենք քարոզում։ Մենք միայն զխաւսաբան շնորհակցում ենք նրա վրայ, որ իւրաքանչիւր աշխատաւոր իրաւունք ունի իր աշխատանքի ամբողջ արդիւնքի վրայ։ Իսկ թէ յետոյ նա ինչ կանէ այդ արդիւնքը, — կը դարձնէ նրան հանրային թէ անհատական սեփականութիւն, — այդ արդէն իր գործն է։ Մենք այդ հարցերը յանձն չենք առնում այժմանից որոշել և չենք էլ կարող այդ առնել, ինչպիսի առնելով որ այդպիսի հասարակական կարգի կարող են իրագործվել միայն ապագայում և որ այդ մանրամասնութիւնները կը մշակուին գործնական կերպով։

Ընտանիքի վերաբերմամբ եւ նմանապէս չը գիտեմ, արդեօք նրա քանդողը ամեն հասարակական կարգին են, որոնք ստիպում են կնոջը թողնել իր ընտանիքն և չնչին վարձի համար մտնել գործարան, ուր անխուսափելի կերպով անբարոյականանում են թէ՛ ինքը և թէ՛ իր երեխաները։ — ամեն հասարակական կարգից, որոնք ստիպում են կնոջը՝ աղքատութեան պատճառով՝ դիմել պոռնիկութեան և որոնք մինչեւ անգամ այդ պոռնիկութիւնը իրաւացի են դարձրել որպէս մի օրինակը և անհրաժեշտ երեւոյթ ամեն մի բարեկարգ պետութեան համար։ — և

կամ թէ ընտանիքի հիմքը փորձը արդեօք մեք ենք, որ ձգտում ենք արմատախիլ անել աղքատութիւնը, որ հասարակական բոլոր աղետների ամենագլխաւոր պատճառն է, որոնց թուում և ընտանիքի քայքայումն։

Կրօնի մասին եւ կարող եմ ասել միայն այն, որ եւ միշտ հաստատում եմ մնացել նրա հոգոյն և նրա էական սկզբունքներին ամեն միջոցով, ինչպէս քարոզել է ինքը բրիտանիկութեան հիմնադիրը։ Բայց այդ, պէտք է ինչպիսի առնել, որ վկաներից ոչ մէկը չէ էլ ասել թէ քարոզել ենք իրենց մի որ և է բան կրօնական խնդիրների մասին, թէ պէտք է ասած այն չը հաւատալ և այլն։ Օրինակ, Գարիա Սկորցովա վկան ասում է որ «Աստուծոյ նրանք իր կապէս երկնքումը ընդունում էին, միայն նրա անձնաւորութիւնը չէին ընդունում», այսինքն անտարբեր էին վերաբերվում դէպի մի քանի եկեղեցական ծէսերը, դէպի պատկերներ պաշտելը և այլն։ Հետեւապէս կրօնի մասին եւ ասելի չեմ խօսիլ։

Պետութեան տակը փորելում եւ նորնշափ բիշ եւ մեղաւոր, Եւ ընդհանրապէս կարծում եմ, որ առանձին անհատների ջանքերը չեն կարող պետութեան հաստատութեանը մնասել։ Եթէ պետութիւնները քայքայվում են, այդ սովորաբար առաջանում է նրանից, որ սրանք ինքները կրում են իրենց մէջ քայքայման սերմեր։ Այսպէս, օրինակ, հին պետութիւնները ջնջվեցին երկրիս երեսից, որովհետեւ նրանք հինմեղած էին ստրկութեան վրայ, — այսպիսի մի հիմքի վրայ, որը, ինչպէս վաղուց յայտնի է, չէ նպաստում հասարակութեան զարգացմանը։ Անշուշտ եթէ մի սրբեկցէ պետութիւն իր ժողովրդին պահում է քաղաքական, տնտեսական ու մտաւոր ստրկութեան մէջ, եթէ նա բաղմամբ ու ծանր հարկերով, բաների կապիտալիստական կեղեքումներով և ուրիշ անիրաւացի տնտեսական ու քաղաքական յարաբերութիւններով տանում է նրան դէպի աղքատութիւն, հիւանդութիւններ, եղբունդործութիւններ, — այն ժամանակ անշուշտ ասում եւ եւ, այդպիսի պետութիւնը ինքն է պատրաստում իր անկումը և դրանում արդէն առանձին անհատները ու խմբերը մեղաւոր չեն, հետեւապէս հարկ էլ չկայ կատարաբար նրանց հալածել ու պատժել, իսկ հակառակ դէպքում, այսինքն՝ եթէ պետութիւնը գտնվում է կոտորեալ ապահով գրութեան մէջ, այդ անհատների ջանքերը չեն կարող ներան ոչ մի վտանգի ենթարկել, հետեւապէս էլ իմիսը չունի միայն պատժել։ Այն թէ ինչու ինչ համար կատարելապէս անըմբռնելի է դատաւարի տրամաբանութիւնը,

երբ նա ասում է թէ՛ «ի հարկէ պետութեան համար այստեղ ոչ մի վտանգ չի կարող լինել», բայց թէ «վտանգը այնուամենայնիւ գոյութիւն ունի» . . . Ինչ թվում է թէ այդ հանգոյցը կարող է միայն մի լուծում ունենալ։

(Շարունակելի)

ԼՐԱՔԱՂ

Ուրախ ենք յայտարարելու որ Պոլսոյ հայ մամուլին զարդը կազմող հանրաժանութիւնը գրագէտներէն երկու անձնաւորութիւն բարեհաճած են իրենց աշխատակցութիւնը նուիրել իրաւունքի։ անոնցմէ մին ծածկանունով իսկ միւսն առանց ստորագրութեան պիտի գրէ թերթիս մէջ։

— Քաղաքիս Ս. Սարգիս Եկեղեցւոյ երաժիշտ և Ազգ. վարժարանին օգնական դասատու Տիար Գեորգ Ղարիպետ տեղոյս եկեղեցւոյ վրայ քահանայ ձեռնադրուելու համար այսօր կը պատրաստուի Պոլիս երթալ։

— Թրոսովայի նոր վերաբացուած եկեղեցւոյ մէջ պաշտօն ստանձնող Տ. Կարապետ քահանայ Սահակեանի դէմ այժմէն սկսած են գանգատներ հասնիլ մեզ։ Կը խըրատենք Տէր Հայրը որ այդ տեսակ գանգատներու տեղի տալէ զգուշանայ, որպէսզի չի կրկնուին այն անհաճոյ կարգադրութիւնները, որ անցելոյն մէջ իրեն նկատմամբ եղած են։

— Պալլըգէն եկող ճամբորդներու մեզ հասած մանաւոր տեղեկութիւններ շատ դժգոհութիւն կը յայտնեն ժամանակէ մը ի վեր տեղոյս եկեղեցւոյն մէջ հիւրաբար պաշտօնավարող Տ. Գեորգ քահանայի մասին, որ անցեալները Պալլըգ գացած էր տեղոյն աղքատնոց հոգեւոր պետքերը կատարելու համար։

Այս սինակներու մէջ մէկէ ասելի անգամներ առիթ ունեցած ենք Տէր Գեորգ հայրը զգուշութեան հրահրելու, տեղոյս Ազգ. պաշտօնական մարմինն ալ նոյնը ըրած է։ Բայց ցաւալի է որ տէր տէրը տակաւին անուղղայ կը մնայ և առիթ կուտայ ժողովրդեան յիշեցնելու Եգիպտոսի մէջ ձիթաիւղով իր մկրտութիւնը ընելը, Թեոփոստանի մէջ ժողովուրդէն եկեղեցւոյ համար հաւաքուած դրամները առնել երթալն։

Աթէնքի Միլոշիւնը կը գրէ։ — Լսնոնի Անկեւարմանական կոմիտէն երէք անտուկ հագուստ զրկած է տեղս, դժբախտ կրէտացիներու և հայերու բաշխուելու համար։ Հագուստները թէեւ տեղս հասած են, բայց դեռ մաքսին մէջ կը գտնուին։

Կրետացի գաղթականները իրենց տեղերը վերադարձած ըլլալով՝ կառավարութիւնը որոշած է

երկու անտուկ հագուստները, Գահիա զրկել և Բրէնս Եօրկիի միջոցաւ բաշխել տալ, իսկ մէկ անտուկը Աթէնքի և Պիրէոնի կաթոտ հայերուն պիտի բաշխէ։

ԷՐՄԵՆԻՍԹԱՆ ՄԵՍԵԼԵՍԻ

Պէտպախտ վաթանդազ հիւր տայիմ պէօյիւք պիւր ֆէլաքէթ զուհուրինտէ մէտէնիյէթի Էվրոբանըն տըգգաթընը պիւր վազըթ իչիւն ճէլպ իտէր, կազէթալար ուզուն պէնտլէր եազար, պէօյիւք զաթլար վէ մէպուլար Էրմէնիյէթին սէֆալէթինտէն վէ թիւրք հիւքիւմէթին վահշիլիկինտէն տալայը նաթվար իրատ իտէրլէր։ վէ նիհայէթ Էվրոբա էչիլէրի Պապը Ալիյէ շէտիտ նաթալար վէրուպ իալահաթ մէսէլէսինի օրթալալաթալար, Պաղէն ուֆազ վուգուաթլարտոն պէօյիւք նէթի. ճէլէր զուհուր իթտիկի կիպի, չօգ տէֆա տալի պէօյիւք ֆէլաքէթլէրէ Էվրոբաճա էն ուֆազ էհէմ միյէթ վէրիլիւր։ Մէսէլա. Սա. սուն զըրկընընտա եալընը պիւր գաչ պին գուրպանըմը օլմուշ իրէն ումում զըրկընարտան տա. հա զիյատէ էհէմմիյէթ քէսպ իթ միշ վէ Էրմէնիյէթանըն ալթը վիլայէթլէրի իչիւն էսապը պիւր իսլահաթ ճէտվէլի գալէմէ ալընմը ըտը. պունուն աքսի օլարազ, ումում զըրկընարտան պալի օլ ճէտվէլի իճրա իթտիլէճէք գատար տէ պիւր սէմէրէ հասըլ օլմատը. ճէրիտէլէր եալընը գոնսուլարտան կէլէն բարօրթլարը նէշր իտուպ, թէէսիլէրինի պէյան իթմէքտէն մատտա պիւր շէյ տէմէտիլէր, պազը պաղըրանլար օլտու իսէտէ է. հէմմիյէթսիլ նասըլսա գալտը։

Ումում զըրկընլար սէպէպի իլէ Էվրոբա տէվլէթլէրինտէն Սուլթանըն հիւքիւմէթինէ գարշը թէէսիլի պիւր միւրաճաթ զուհուր իթմէսինտէն, վէ պախուսուա Եոռնանիսթանը քէնտի ովուճը իչին. տէ էպմէյէ միւսատէ պուլտըլընտան Սուլթան ճէսարէթ քէսպ իտէրէք, Շարգ մէսէլէսինին էն պէօյիւք հէլէլէրի օլան Էրմէնիսթան վէ Մաքթիսիա խրիսթիյանլարըն քէնտի եովալարընտա սէսսսիլ սօլուգսըլ պողմազ իչիւն պիւր բլան հազըրլամը ըտը. եանի մէսնու (արհեստական) զըթլըլէ Էրմէնիսթանտա գալան Էրմէնիլէրի գըմազ վէ Արնա. վուտլար վաթըթասը իլէ տալի Մաքթիսիա խրիսթիյանլարը էգմէք։ Պու բլանը Սուլթան խալլը վազըթտան պէրու իճրալա զօյմալա պաշլամըլ օլուպ, տէվլէթլէրին տըգգաթը Սպանո-Ամբիգա մուհարէպէսինէ, Չին վէ Ֆրանսա մէսէլէլէրինէ աթֆ օլընմըլ Էրմէնիլէրի իչինի էքէյի իլէրի կէօթիւրտի. Էրմէնիսթանտաքի իալամլար Էրմէնիլէրտէն չալուպ չըրտըլտըրը մալ ու գա.

